

Evrensel Değerler Bağlamında Çocuk Edebiyatı Romanları: Zeynep Cemali Örneği

Children's Literature Novels in the context of Universal Values: Example of Zeynep Cemali

Sevgen ÖZBAŞI^{ID}

Geliş Tarihi (Received): 27.02.2024

Kabul Tarihi (Accepted): 25.02.2025

Yayın Tarihi (Published): 15.06.2025

Öz: Birey gelişiminin sağlıklı bir biçimde sağlanabilmesi için çocukların erken dönemden başlayarak ilgi ve gereksinimlerine uygun nitelikli yapıtlarla buluşturulması gerekmektedir. Sağlam bir toplum yapısının oluşturulması için, çocukların başka yaşam örnekleri ve deneyimleriyle karşılaşması önemlidir. Birey/Çocuk evrensel değerleri içselleştiremediği, değerler eğitimi kazanmadığı sürece toplumsal birlikteliğin kurulması güçtür. Çocukların duyarlık yeteneğini kazanabilmesi için yaşananları duygularıyla algılamaları gerekmektedir. Bu bağlamda yazınsal nitelikli çocuk edebiyatı yapıtları, çocuklara hem anadilinin ve kültürünün özelliklerini hem de ulusal-evrensel değerleri tanıtmada; onları değer eğitimi açısından geliştirmede en önemli araçlardır. Bu nedenle çocuk edebiyatı alanında önemli yere sahip, kitaplarının baskı sayılarına bakıldığında hedef kitesince ilgi gören Zeynep Cemali'nin edebiyat yapıtlarında Schwartz'ın belirlediği değerlere ne sıklıkla nasıl yer verildiğinin saptanması ve yapıtların değerler eğitimi kapsamında ele alınması çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu çalışma, etkileşimsiz analitik (çözümlemeli) nitel araştırma karakteristiği taşımaktadır. Araştırmada ölçüt olarak alınan Schwartz'ın değerler sınıflandırmasına göre Zeynep Cemali'nin dört romanı, içerdiği değerler bağlamında incelenmiştir. İnceleme sonucunda sınıflandırmada yer alan "güç, başarı, iyilikseverlik, evrenselcilik, geleneksellik, hazcılık, özyönelim, uyarılım, uyuma, güvenlik" değerlerinin tümünün işlendiği belirlenmiştir. Tüm bunlar doğrultusunda Zeynep Cemali'nin romanlarının evrensel değerler açısından zengin ileti ve örnekler sunduğunu; bu değerler aracılığıyla çocukların değerler eğitimi sürecine katkı sağlayabileceğini; roman karakterleriyle özdeşim kuran çocuk okurun, daha çok bu karakterler aracılığıyla yansıtılan değerleri içselleştirebileceğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Evrensel değerler, Değerler eğitimi, Çocuk edebiyatı romanları, Zeynep Cemali.

&

Abstract: In order to ensure individual development in a healthy way, children should be brought together with works that are suitable for the interests and needs starting from the early period. In order to establish a solid social structure, it is important to make children face with other life examples and experiences. As long as the individual/child do not internalize universal values and gain values education, it is difficult to establish social cohesion. In order to gain the sensitivity ability, children need to perceive the experiences with their emotions. In this context, literary works children's literature are the most important tools in introducing them the features of both their mother tongue and culture, as well as national universal values; developing them in terms of value education. For this reason, the purpose of this study is to determine how frequent and how the values established by Schwartz are included and addressed within the scope of values education in the literary works of Cemali, who has an important place in the field of children's literature and attracted attention of the target audience in terms of the number of editions of her books. It is a descriptive research using document scanning and document review methods. According to the values classification of Schwartz, which was taken as the criterion in the study, Cemali's four novels were examined in the context of the values they contain. As a result of the analysis, it was determined that all the values of "power, success, benevolence, universalism, traditionalism, hedonism, self-direction, stimulation, conformity, security" in the classification were dealt with. In line with all these, it can be stated that Cemali's novels offer rich messages and examples in terms of universal values; contribute to the values education process through these values; the child reader who identifies with the characters of the novel can mostly internalize the values reflected by these characters.

Keywords: Universal values, Values education, Children's literature novels, Zeynep Cemali.

Atıf/Cite as: Özbaşı, S. (2025). Evrensel değerler bağlamında çocuk edebiyatı romanları: Zeynep Cemali örneği. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 895-910, <https://dx.doi.org/ 10.17240/aibuefd.2025..-1452477>.

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article, has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics.

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University– Bolu

¹ Sorumlu Yazar: Dr. Öğr. Üyesi, Sevgen Özbaşı, Başkent Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, sozbasi@baskent.edu.tr, 0000-0003-4406-675X

1. GİRİŞ

Kökenleri çok eski zamanlara dayanan ve birbirinden farklı pek çok tanımı olan “değer” kavramı genel anlamda “bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık” olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2019). Kültürel bir olgu olan değerler toplumların yıllar boyu biriktirdikleri ve sürdürdükleri inanç, gelenek, görenek, anlayış, düşünüş, algı gibi öğelerin toplamıdır. Dolayısıyla değerler, toplumu bir arada tutan bir tutkal görevinde olup kuşaktan kuşağa aktarılır.

Değerler, birey ve toplumlar tarafından “ideal” olarak görülen var olma ya da davranma biçimidir. Bu bağlamda değer; hayranlık duyulan, esin kaynağı olan ve örnek alınan üst davranış kalıbı olarak kabul edilir. Bir başka ifadeyle değerler, bireylerin yaşam biçimlerine ve günlük alışkanlıklarına yansıyan toplumsal davranış kalıplarıdır (Doğan, 2004, s. 31).

Aydın (2003) değerın sosyolojik anlamda bir kişiye veya gruba yararlı, istenilen ve beğenilen şey olarak karşılık bulduğunu belirtmiş; Oğuzkan (1993, s. 33) ise değeri “bir varlığın ruhsal, toplumsal, ahlaksal ya da estetik yönden taşıdığı düşünülen yüksek ya da yararlı niteliği” olarak tanımlamıştır. Her iki yargıda da değer; varlık, nesne ve olayların toplum, sınıf ve insan açısından taşıdığı önemi belirleyen nitelik olarak görülmektedir.

Bireyler toplumsal kurallar ve kültürel öğeler yoluyla olumlu davranışları olumsuzdan ayırmayı ve kendi ahlak ilkeleri aracılığıyla bir ölçü edinmeyi öğrenir (Beill, 2003, s. 13-14). Edindikleri bu ölçü de “değer” olarak karşılık bulan görüş ve inanç dizgesini yapılandırır (Yazıcı, 2006). Değer kavramı; iyi olan ya da istenilenin, kötü olan ya da istenmeyen ne olduğuna ilişkin örtük ifade edilmiş düşünceler için kullanılan bir kavramdır (Yılmaz, 2006: 26). Değerler insanlara neyi yapması gerektiğini kesin ve açık olarak söylemez; ancak yapılacak olanlar için rehberlik eder.

Değer kavramı toplumsal ve kültürel bir nitelik taşıdığı için toplumdan topluma farklılık gösterir. Ancak ne kadar farklılık gösterse de taşıdığı belli başlı özellikler söz konusudur. Bunlar şöyle sıralanabilir (Kağıtçıbaşı & Kuşdil, 2000: 60):

- “ 1. Değerler, davranış biçimleriyle ilgilidir.
2. Değerler, özgül eylem ve durumların üzerindedir.
3. Değerler; davranışların, insanların ve olayların seçilmesini veya değişimini yönlendiren ölçünler olarak görev görür.
4. Değerler taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanır.
5. Değerler değişime açıktır.”

Alan uzmanlarınca değerler farklı şekillerde sınıflandırılmış ve yorumlanmıştır. Nelson değerleri “bireysel değerler”, “grup değerleri” ve “sosyal değerler” olarak üç gruba ayırmıştır. Spranger ise değerleri “bilimsel değer, ekonomik değer, estetik değer, dini değer, politik değer, sosyal değer” olarak gruplandırmıştır. Değerleri hem amaç hem de araç olarak gören Beck ise değer sistemini “temel ve insani değerler, ahlaki değerler, sosyal ve politik değerler, ara değerler, özellikli değerler” olarak ele almıştır. Rokeach değerleri hedef değerler ve yardımcı değerler olarak ayırarak 18 hedef değer ve 18 de yardımcı değer belirlemiştir (İpek, 2017, s. 13-14; Aydın, 2020, s. 16).

Bu çalışmaya kaynaklık eden Schwartz değerlerin içeriği, kapsamı, anlamı, yapısı üzerinde yoğunlaşmış ve Rokeach’ın sınıflamasını da ölçüt alarak kendi değerler sınıflandırması oluşturmuştur (Aydın, 2020, s. 17-18).

Öğretim programlarında da üzerinde durulan, eğitim sistemimizde giderek daha önemli bir yere sahip olan değerler ve değerler eğitimi, eğitimin duyuşsal alanı kapsamındadır. Duyuşsal alan davranışlarının kazandırılması ve geliştirilmesi uzun ve sistemli bir çaba gerektirmektedir. Bu sürecin amaca uygun bir biçimde sürdürülmesinde edebiyat yapıtları en temel, etkili ve işlevsel araçların başında gelmektedir.

Toplumsallaşma sürecinin en önemli basamağı bireyin toplumla uyum içerisinde yaşaması, o topluma uyum sağlamasından geçmektedir. Bunun için de bireyin ulusal ve evrensel değerleri özümsemesi ve bunları bir davranış biçimi hâline getirmesi önemlidir. Toplumsallaşma bir anlamda “insan olma, insanlaşma” süreci olarak düşünülürse toplumsal gelişimin çocukluk döneminde biçimlendiğini ve yapılandığını söylemek mümkündür. Bu dönemde çocuk edebiyatı yapıtlarının; çocuğa farklı karakterin dünyasını sunma, değişik yaşam örnekleri gösterme, duyma ve düşünme sorumluluğu yükleme, içindeki karakterlerle çocuğun eşduyum ve özdeşim kurma becerilerini geliştirme, böylelikle çocuğun bilişsel, duyuşsal ve toplumsal gelişimine katkıda bulunma gibi işlevleri vardır. Ayrıca bu yapıtlar çocuğa ulusal ve evrensel değerleri sezdirmesi; çocuğa toplum yapısını, toplumsal ve kültürel değerleri duyumsatması bakımından da işlevseldir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, çocuk edebiyatı alanına çok sayıda yapıt kazandırmış Zeynep Cemali’nin romanlarındaki çocuk kahramanların kişilik özellikleri üzerinden çocuk okura sezdirilen değerlerin incelenmesidir. Bunu yaparken kaynak ve ölçüt olması bakımından Schwartz’ın değerler sınıflandırması temel alınmıştır. Yazarın romanlarında Schwartz’ın belirlediği değerlerden hangilerine nasıl yer verildiğini ve bunların kullanım sıklığını belirlemek amaçlanmıştır. Bir başka deyişle bu çalışmanın amacı, söz konusu değerlere ne sıklıkla yer verildiği ve bu değerlerle ilgili nasıl bir içerik sunulduğunu ortaya koymaktır.

1.1. Araştırmanın amacı

Toplumunu oluşturan bireyler evrensel değerleri özümsemediği, bunları davranışlarına ve çevreye yansıtmadığı, kısacası değer eğitimi kazanmadığı sürece toplumsal birlikteliğin kurulması zordur. Çocukların duyarlık yeteneğini kazanabilmesi için yaşananları duygularıyla algılamaları ve bu duyguları içselleştirmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda yazınsal nitelikli çocuk edebiyatı yapıtları, çocuklara hem anadilinin ve kültürünün özelliklerini hem de ulusal-evrensel değerleri tanıtmada; onları değer eğitimi açısından geliştirmede en önemli araçlardır. Bu nedenle çocuk edebiyatı alanında önemli yere sahip, kitaplarının baskı sayılarına bakıldığında hedef kitesince ilgi gören Zeynep Cemali’nin edebiyat yapıtlarında Schwartz’ın belirlediği değerlere ne sıklıkla ve nasıl yer verildiğinin saptanması ile değerler eğitimi kapsamında ele alınması çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın önemi

Zeynep Cemali, yazarlık yaşamı boyunca edebiyatımıza çocukların ilgi ve gereksinmelerine uygun öykü ve romanlar kazandırmaya çalışmıştır. Adına edebiyat günü ve öykü yarışmaları düzenlenen Cemali, yazarlığa geç başlamış olmasına karşın kısa sürede çocuk okurlara çok sayıda yapıt sunmuştur. Yapıtlarında çocuğu çok boyutlu bir birey olarak görmüş, karakterlerine etkin özellikler yüklemiş, ulusal ve evrensel değerlere yer vermiştir. Özellikle ilk gençlik dönemindeki çocuk okurların yazarın yapıtlarına ilgi duydukları söylenebilir. Roman ve öykülerinin baskı sayılarının çokluğu da bu durumu destekleyebilir. Bu nedenle, Cemali’nin çocuk edebiyatı yapıtlarının içerdiği değerler bakımından irdelenmesi önemli görülmüştür.

1.3. İlgili araştırmalar

Alanyazında evrensel değerler ve değer/ler eğitimi konularında disiplinler arası olarak 500.000’in üzerinde çalışma yapıldığı görülmektedir.² Bu konularda yazılan lisansüstü tezlerin sayısı da yadsınamayacak kadar çoktur.³ YÖK Ulusal Tez Merkezi veritabanında değerler eğitimiyle ilgili farklı disiplinlerde yapılmış 480 yüksek lisans, 66 doktora tezi; evrensel değerlerle ilgili ise 1’i doktora olmak üzere toplam 22 tez çalışması bulunmaktadır. (Sincaroğlu Büküm, 2022; Köseoğlu, 2022; Güney, 2021; Kalfa, 2020; Kaymak, 2020; İpek, 2017; Otmar, 2017; Eryeşil, 2015; Arısoy, 2014). Sincaroğlu Büküm’ün

² En son tarama 14.05.2024 tarihinde yapılmıştır.

³ Bu çalışma, değerler eğitimi ve evrensel değerler üzerine yapılmış lisansüstü tezleriyle sınırlı tutulmuştur.

(2022) “Hans Christian Andersen Ödüllü Yazarların Hikâye Edici Metinlerinde Evrensel Değerler” başlıklı yüksek lisans tezinde, ödüllü 11 yazarın roman ve hikâye türünde 18 metni 26 evrensel değer açısından incelenmiştir. Metinlerde en sık işlenen değerlerin “iyilikseverlik” ve “sevgi”, en az işlenen değerlerinse “sabır” olduğu belirlenmiştir. Köseoğlu’nun (2022) “Maysa ve Bulut Çizgi Filminin UNESCO Yaşayan Evrensel Değerler Bağlamında İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde, söz konusu çizgi film 12 değer açısından ele alınmıştır. İnceleme sonucunda “işbirliği” ve “sevgi” değerleri en sık işlenen, “hoşgörü” değerininse en az işlenen değer olduğu görülmüştür. Ayrıca, çizgi filmde “barış” değerine ilişkin hiçbir iletiye ulaşılamadığı da belirtilmiştir. Güney’in (2021) “Eğitim Filmlerinde Yer Alan Değerlerin Evrensel Değerler Çerçevesinde İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinde, eğitsel içeriğe sahip filmlerden izlenme oranları en yüksek 7 film belirlenmiş ve bunlar 27 değer açısından incelenmiştir. Çalışma sonucunda “iyilikseverlik” değerinin filmlerde kullanım sıklığı en yüksek değer olduğu saptanmıştır. “Barış”, “cesaret” ve “alçakgönüllülük” değerlerinin kullanım sıklığının ise en düşük olduğu görülmüştür. Kalfa’nın (2020) “Çocuk Edebiyatında Değerler Eğitimi: Ümit Kaftancıoğlu Örneği” adlı yüksek lisans tezinde, yazarın 10 kitabı Schwartz’ın değerler sınıflandırmasındaki 10 değer bağlamında incelenmiştir. Kitaplarda en sık işlenen değer “iyilikseverlik”, en az işlenenin ise “geleneksellik” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kaymak’ın (2020) “Yerli ve Yabancı Çizgi Filmlerin Evrensel Değerler Bakımından İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinde biri yerli diğeri yabancı iki çizgi film serisi UNESCO tarafından evrensel değer olarak kabul edilen 12 değer açısından irdelenmiştir. Çalışma sonucunda “sevgi” değerinin hem yerli hem yabancı çizgi fil serisinde en sık işlenen değer olduğu belirlenmiştir. Kullanım sıklığı en düşük olan değer ise yerli çizgi film serisinde “barış” iken yabancı seride “özgürlük”tür. İpek’in (2017) “Çok Satılan Yazınsal Çocuk Kitaplarında Evrensel Değerler Üzerine Bir İnceleme” başlıklı yüksek lisans tezinde, 2014 yılında Türkiye’de çok satılan 10 çocuk edebiyatı yapıtı belirlenmiş ve bunlar 18 evrensel değer bakımından ele alınmıştır. Sonuç olarak “sevgi”, “iyilikseverlik”, “yaşama bağlılık” değerlerinin en sık işlenen; “barış”, “özgürlük”, “alçakgönüllülük” değerlerinin de en az işlenen değerler olduğuna ulaşılmıştır. Otmar’ın (2017) “Yalvaç Ural’ın Çocuk Yapıtlarının Evrensel Değerler Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde Ural’ın şiir, öykü, şiir-öykü ve fabl türündeki 15 kitabı 32 evrensel değer bağlamında incelenmiştir. Çalışma sonucunda kitaplarda kullanım sıklığı en yüksek olan değer “sevgi”, en düşük olan değer “takdir edilme” olduğu görülmüştür. Eryeşil’in (2015) “Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın Çocuk Şiirlerinde Evrensel Değerler” başlıklı yüksek lisans tezinde Dağlarca’nın incelenen 22 kitabı evrensel değerler bağlamında irdelenmiş; en sık yer verilen değer “sevgi”, en az kullanılan değer de “barış” olduğu belirlenmiştir. Arısoy’un (2014) “Ayla Çınaroğlu’nun Çocuk Romanlarında Dilin Kullanımı ve Evrensel Değerler” adlı yüksek lisans tezinde ise Çınaroğlu’nun “Mago” ve “Tülüş” adlı yapıtları 24 değer açısından incelenmiştir. Sonuçta en çok “sevgi” ve “iyilikseverlik”, en az ise “konukseverlik” ve “özgürlük” değerlerinin işlendiği saptanmıştır.

Yukarıda “evrensel değerler” başlığı altında hazırlanan lisansüstü tezlere yer verilmiştir. “Değerler eğitimi” veya “değer eğitimi” üzerine yapılmış tezlere bakıldığında 500’ün üzerinde sonuçla karşılaşılmaktadır. Bunların önemli bir kısmını çocuklara yönelik ürünleri değerler eğitimi açısından ele alan tezler oluşturmaktadır (Özübal, 2024; Arslan, 2024; Artuğ, 2023; Öziçel, 2022; Şakiroğlu, 2022; Ay, 2021; Kibar Furtun, 2019; Akıncı, 2019; Biros, 2019; Abacı, 2018; Tokcan, 2017; Oran, 2015; Kumbasar, 2011). Özübal’ın (2024) “Sevda Müjgan Yüksel’in Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde, yazarın 13 kitabı 2019 Türkçe Ders Öğretim Programında yer alan 10 kök değer bakımından incelenmiş; kitaplarda en sık yer verilen değer “sorumluluk”, en az yer verilenlerin ise “vatanseverlik” ve “sabır” olduğu ortaya konmuştur. Arslan’ın (2024) “Sevim Ak’ın Öykülerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinde yazarın 12 öykü kitabı 18 değer bağlamında ele alınmıştır. İnceleme sonucunda kullanım sıklığı en yüksek olan değerlerin “estetik”, “sevgi” ve “özdenetim”; en düşük olan değer “vatanseverlik” olduğu belirlenmiştir. Artuğ’un (2023) “Okuma Eğitimi Açısından Gülten Dayıoğlu’nun Çocuk Öykülerinde Değerler Eğitimi ve Söz Varlığı” adlı yüksek lisans tezinde, yazarın 14 öykü kitabı 18 farklı

değer bakımından incelenip 163 ileti saptanmış; “duyarlılık” ve “iyilikseverlik” değerlerin en sık işlenen değerler olduğu görülmüştür. Öziçel’in (2022) “Mavisel Yener’in Hikâyelerinin Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi ve Ortaokul Türkçe Ders Kitabı İçin Metin Önerileri” başlıklı yüksek lisans tezinde, 2019 Türkçe dersi öğretim programında yer alan 10 kök değer açısından yazarın 7 kitabı irdelenmiş; en sık işlenen değer “sevgi”, en az işleneninse “adalet” olduğu tespit edilmiştir. Şakiroğlu’nun (2022) “Türk Çocuk ve Gençlik Edebiyatındaki Fantastik Eserlerin Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi” başlıklı doktora tezinde, fantastik türde yazılan 22 kitap MEB tarafından belirlenen 10 kök değer çerçevesinde ele alınmış; kullanım sıklığı en yüksek olan değer “yardımseverlik”, en düşük olanınsa “adalet” olduğu ortaya konmuştur. Ay’ın (2021) “Kral Şakir Çizgi Filminin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde, söz konusu çizgi film 2019 Türkçe dersi öğretim programındaki 10 kök değer bakımından incelenmiş; en sık işlenen değer “yardımseverlik”, en az yer verilen değer “saygı” olduğu saptanmıştır. Kibar Furtun’un (2019) “Miyase Sertbarut’un Çocuk Öykülerinin Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde, yazarın 9 öykü kitabındaki 49 öykü yine 10 kök değer açısından incelenmiş; “sevgi” değerinin en çok işlenen, “adalet” değerininse en az işlenen değer olduğu belirlenmiştir. Akıncı’nın (2019) “Değerler Eğitimi Açısından Aytül Akal’ın Çocuk Romanlarının İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde de yazarın 15 kitabı 10 kök değer bağlamında ele alınmış; bu çalışmanın sonucunda da “sevgi” değerinin kullanım sıklığının en yüksek, “adalet” değerinin kullanım sıklığının ise en düşük olduğu görülmüştür. Biros’un (2019) “Çeviri Çocuk Kitaplarındaki Değerler Üzerine Bir Araştırma” başlıklı yüksek lisans tezinde, 17 kitap Schwartz’ın değerler listesindeki 10 değer bakımından incelenmiş ve toplam 869 ileti bulunmuştur. Kullanım sıklığı en yüksek olan değer “özyönelim”, en düşük olan değer “evrenselcilik” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Abacı’nın (2018) “Behiç Ak’ın Çocuk Kitaplarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinde, yazarın 29 çocuk kitabı 63 değer bakımından irdelenmiştir. Kitaplarda en sık “sevgi”, “çalışkanlık” ve “dostluk” değerlerinin işlendiği; en az ise “vatandaşlık bilinci”, “cömertlik” ve “çağdaşlık” değerlerine yer ortaya konmuştur. Tokcan’ın (2017) “Fazıl Hüsni Dağlarca’nın Çocuk Şiirlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde, şairin çocuklar için yazdığı 7 şiir kitabındaki 422 şiir öğretim programlarında yer alan 23 değer açısından incelenmiş ve şiirlerde değerlere yönelik toplam 479 ileti belirlenmiştir. Şiirlerde en sık işlenen değer “sevgi”, en az işlenen değerler “sabır” ve “konukseverlik” olduğu tespit edilmiştir. Oran’ın (2015) “Yalvaç Ural’ın Çocuk Kitaplarında Değerler Eğitimi ve Bu Eserlerin Türkçe Öğretimine Katkısı” başlıklı yüksek lisans tezinde, yazarın 30 çocuk kitabı araştırmacı tarafından belirlenen 10 değer açısından incelenmiş ve değerlere ilişkin 525 ileti saptanmıştır. Kitaplarda “sevgi”, “sorumluluk”, “yardımlaşma” ve “doğruluk” değerlerine sıklıkla yer verilirken; “adalet”, “saygı”, “hoşgörü” ve “yurtseverlik” değerlerinin en az işlenen değerler olduğu ortaya konmuştur. Arısoy’un (2014) Kumbasar’ın (2011) “Muzaffer İzgü’nün Romanlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezinde, yazarın 12 romanı Sosyal Bilgiler dersi öğretim programından seçilen 25 değer kapsamında ele alınmıştır. Romanlarda en çok “sevgi”, “saygı” ve “yardımlaşma”; en azsa “barış”, “cesaret” ve “alçakgönüllülük” değerlerine yer verildiği sonucuna varılmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın modeli

Zeynep Cemali’nin romanlarını evrensel değerler bağlamında incelenmesini amaçlayan bu araştırma etkileşimsiz analitik (çözümlemeli) nitel araştırma karakteristiği taşımaktadır. Bu araştırma modeli; birebir etkileşim gerektirmeyen, daha çok dokümanlar üzerinden veri toplama ve inceleme temeline dayalı nitel araştırma desenidir (Creswell, 2016). Bu bakımdan araştırmada veriler, doküman incelemesi yöntemiyle elde edilmiştir. Doküman; toplumsal olay ve olgular üzerine bilgi sağlayan herhangi bir

malzemedir ve araştırmacıdan bağımsız olarak var olmaktadır (Corbetta, 2003). Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olguya da olgulara ilgili bilgi içeren yazılı araç gereçlerin çözümlemesini kapsamakta, toplum tarafından üretilen belgelerin sosyal araştırma verisi olarak incelemesini içermektedir. Nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan doküman incelemesi; yazılı belgelerin çözümlenmesini ve bu belgelerin ilişkilendirilerek değerlendirilmesini gerektirmekte, tek başına bir veri toplama aracı olarak kullanılabilmektedir. Bu yöntemde sırasıyla “dokümanlara ulaşma”, “dokümanların orijinalliğini kontrol etme”, “dokümanları anlama”, “veriyi inceleme” ve “veriyi kullanma” aşamaları izlenmektedir (Geray, 2016; Yıldırım & Şimşek, 2013).

2.2. Araştırmanın veri kaynağı (İnceleme nesnesi)

Çalışmada, Zeynep Cemali'nin dört romanı, Schwartz'ın belirlediği değerlerle ilişkisi açısından incelenmiştir. Roman türünün seçilmesinin nedeni, diğer türlere göre romanın hacimsel özellikler bakımından karakterlere ilişkin daha çok bilgi vermesi ve baş karakteri/leri ayrıntısıyla sunmasıdır. Çalışmaya ölçüt olarak alınan Schwartz'ın değerler sınıflandırmasındaki “güç, başarı, uyarılım, özyönelim, hazcılık, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma, güvenlik” değerlerinin sıklık dağılımları ve romanlardaki kullanımları “bulgular” başlığı altında sunulmuştur.

Tablo 1.

İncelenen Romanlara Yönelik Bilgiler

Roman Adı	Yayınevi	Basım Yılı	Sayfa Sayısı
Patenli Kız	Günışığı	2012	222
Ballı Çörek	Günışığı	2013	238
Kafeteryası			
Güzelce'de Bir	Günışığı	2012	234
Kaçak – Memo			
Ankaralı	Günışığı	2013	197

2.3. Veri toplama süreci ve verilerin analizi

Zeynep Cemali'nin romanlarının Schwartz'ın değerler sınıflandırması bağlamında incelendiği bu araştırmada veriler, doküman incelemesi yöntemiyle toplanmıştır. Dolayısıyla araştırmanın veri kaynağı belge türündendir. Araştırmanın Modeli bölümünde de belirtildiği üzere nitel araştırmalarda doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgulara yönelik bilgiler içeren yazılı kaynakların çözümlenmesini kapsamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2013: 217).

Araştırmada incelenen romanlarda evrensel değerleri yansıtan tüm bulgular için içerik çözümlemesi tekniği kullanılmıştır. İçerik çözümlemesi belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin daha küçük içerik kategorilerine ayrılarak özetlendiği dizgesel ve yinelenebilir bir tekniktir. Bu teknikte birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar veya izlekler çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanmakta; elde edilen veriler incelenirken alt kategoriler oluşturularak sayısal sunumlar yapılmaktadır (Balcı, 2001, s. 253; Ekiz, 2009, s. 77). Bu araştırmada da “kategorisel çözümleme” tekniği kullanılmıştır. Veriler “Evrensel değerler bağlamında Zeynep Cemali romanları” olarak belirlenen ana kategori doğrultusunda Schwartz'ın değerler sınıflandırmasındaki her bir alt değere yanıt oluşturacak biçimde açıklanmıştır. Bu ana ve alt değerler Bulgular bölümdeki Tablo 2'de gösterilmiştir.

Çalışmada veri güvenilirliği sağlamak amacıyla yazarın romanları, birinci (asıl) araştırmacı tarafından farklı bir zamanda yeniden kodlanarak veriler denetlenmiştir. Ayrıca çalışmanın güvenilirliğini ve nesnelliğini artırmak için romanlar, birinci araştırmacıyla eşzamanlı olarak Türkçe eğitimi alanında uzman ve içerik çözümlemesi konusunda deneyimli ikinci bir araştırmacı tarafından da incelenmiştir. Ardından veriler karşılaştırılmış ve iki araştırmacı arasındaki uyum yüzdesi hesaplanmıştır. İçsel

tutarlılığı ortaya koyan bu kodlamada, kodlayıcılar arası görüş birliğinin en az %80 olması beklenmektedir (Miles & Huberman, 1994, akt. Baltacı 2017, s. 8). Bu çalışmada uygulamacılar arasındaki uyum oranı “**güvenirlilik katsayısı = görüş birliği ÷ (görüş birliği + görüş ayrılığı) x 100**” formülüyle hesaplanmış ve %88,3'lük görüş birliğine ulaşılmıştır. Bu oranla, çalışmada elde edilen verilerin yeterli güvenirliliğe sahip olduğunu görülmüştür.

3. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, Schwartz'ın değerler sınıflandırması ölçüt alınarak Zeynep Cemali'in “Patenli Kız”, “Ballı Çörek Kafeteryası”, “Güzelce'de Bir Kaçak - Memo”, “Ankaralı” adlı romanları incelenmiştir. Schwartz, toplum ve kültürlerin sahip olduğu veya olması gerektiği evrensel değerleri 10 başlık altında toplamıştır. Bu değerler; “başarı, evrenselcilik, geleneksellik, güç, güvenlik, hazcılık, iyilikseverlik, özyönelim, uyarılım, uyma” olarak sıralanmış ve aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2.

Schwartz'ın Değerler Sınıflandırması

Evrensel Değerler	Alt Değerler
Güç	Otorite sahibi olmak, toplumda saygınlık kazanmak
Başarı	Söz sahibi, bilgili ve başarılı olmak
Hazcılık	Yaşamdan keyif ve tat almak, mutluluk duymak
Uyarılım	Yeniliklere açık olmak, devingenlik ve değişkenlik
Özyönelim	Meraklı, özgür, özgün ve yaratıcı olmak, seçim yapabilmek
Evrenselcilik	Yaşama duyarlı, anlayışlı, hoşgörülü, eşitlikçi, sevgi dolu olmak
İyilikseverlik	Yardımsever, paylaşımcı, dürüst ve bağışlayıcı olmak
Geleneksellik	Geçmişine bağlı, kültürüne saygılı, alçakgönüllü olmak
Uyma	Yaşadığı topluma uyum sağlamak, çevreye değer vermek, saygılı olmak
Güvenlik	Toplumsal düzeni sağlamak, korumak ve sürdürmek

3.1. Patenli Kız romanına ilişkin bulgular

Patenli Kız adlı romanın Schwartz'ın evrensel değerler sınıflandırması bağlamında incelenmesi sonucu 115 ileti tespit edilmiştir. Bunların dağılımı Tablo 3'te gösterilmiştir

Tablo 3.

Patenli Kız Romanındaki Evrensel Değerlere İlişkin Sıklık Bilgileri

Değerler	f	Değerler	f
İyilikseverlik	25	Geleneksellik	8
Başarı	22	Özyönelim	8
Evrenselcilik	16	Uyarılım	8
Hazcılık	11	Güvenlik	4
Güç	9	Uyma	4

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere *Patenli Kız* romanında kullanım sıklığı en fazla olan değer “iyilikseverlik” (f=25) değeridir. Bu değer kapsamında “yardımseverlik, bağışlayıcılık, paylaşımcı olma, dürüstlük” gibi alt değerler yer almaktadır. “Söz sahibi ve bilgili olma, çalışkanlık, üretkenlik” gibi alt değerleri içeren “başarı” (f=22) değeri romanda en sık kullanılan ikinci değerdir. Bunu “evrenselcilik”(f=16) ve “hazcılık” (f=11) izlemektedir. *Patenli Kız* romanında kullanım sıklığı açısından en sonda yer alan değerler ise “güvenlik” (f=4) ve “uyma” (f=4) değerleridir. Romanda “güvenlik” ve “uyma” değerleriyle ilişkili olarak “toplumsal düzeni sağlama, koruma ve sürdürme” ile “toplumla uyumlu olma, çevreye değer verme ve saygı duyma” alt değerlerine yönelik bulguların sıklığı en azdır. Romanda kullanım sıklığı en yüksek olan “iyilikseverlik” (f=25) değerine ilişkin bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

“...Yıllar sonra hanımıninemi kaybettiğimizde o kitaplığı bir eğitim vakfına armağan ettim...” (PK, s. 58)

“...Kömürlüğe girerek kargamın kanadını ve ayağını oksijenli suyla temizledik...” (PK, s. 77)

“... Acayip bir kedi köpek sevgimiz vardı. Nerede bir enik görsek kaptığımız gibi eve getirirdik. Zavallı hayvancıklar sokakta sebil olmaktan kurtulurdu...” (PK, s. 168)

3.2. *Ballı Çörek Kafeteryası* romanına ilişkin bulgular

Ballı Çörek Kafeteryası romanının “başarı, evrenselcilik, geleneksellik, güç, güvenlik, hazcılık, iyilikseverlik, özyönelim, uyarılım, uyma” değerleri açısından incelenmesiyle toplam 56 iletiye ulaşılmıştır. Bunların kullanım sıklığı Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4.

Ballı Çörek Kafeteryası Romanındaki Evrensel Değerlere İlişkin Sıklık Bilgileri

Değerler	f	Değerler	f
Başarı	12	Güvenlik	4
İyilikseverlik	11	Hazcılık	4
Evrenselcilik	6	Özyönelim	4
Geleneksellik	6	Güç	2
Uyarılım	5	Uyma	2

Ballı Çörek Kafeteryası romanında kullanım sıklığı açısından ilk sırada yer alan değer “başarı” (f=12) değeridir. Bu değer kendi içinde “bilgili ve söz sahibi olma, çalışkanlık ve üretkenlik” gibi alt değerleri de barındırmaktadır. “İyilikseverlik” (f=11) değeri ise ikinci sırada yer almaktadır. Bu romanda kullanım sıklığı en düşük olan değerler “güç” (f=2) ve “uyma” (f=2) değerleridir. “Toplumda saygınlık kazanma, otorite sahibi olma” ve “toplumla uyumlu olma, çevreye değer verme ve saygı duyma” alt değerleri kullanım sıklığı açısından en alt sıradadır. *Ballı Çörek Kafeteryası* romanında kullanım sıklığı en yüksek olan “başarı” (f=12) değerine ilişkin bazı örnekler aşağıda verilmiştir.

“...‘Oğlunuz çok akıllı,’ diye söze girdi öğretmeni. Övgü dolu sözcüklerin ardından, asıl söyleyeceğine geldi. ‘Haydi, onu Galatasaray Lisesinin sınavlarına sokalım. Başaracağından eminim’...” (BÇK, s. 51)

“...Özgür, ders çalışmaktan başka bir şey düşünmez oldu. Notlarının hepsi pekiydi. Okulun yıldızıydı...” (BÇK, s. 53)

“...Annem bizim okul aile birliğinin en çalışkan üyesiydi...” (BÇK, s. 36)

3.3. Güzelce'de Bir Kaçak - Memo romanına ilişkin bulgular

Güzelce'de Bir Kaçak – Memo romanının evrensel değerler bakımından incelenmesiyle toplam 54 ileti belirlenmiştir. Bu romandaki değerlere ilişkin sıklık tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo 5.

Güzelce'de Bir Kaçak- Memo Romanındaki Evrensel Değerlere İlişkin Sıklık Bilgileri

Değerler	f	Değerler	f
Evrenselcilik	14	Başarı	4
İyilikseverlik	12	Hazcılık	4
Geleneksellik	7	Özyönelim	1
Güç	5	Güvenlik	1
Uyarılım	5	Uyma	1

Güzelce'de Bir Kaçak – Memo romanında kullanım sıklığı en yüksek olan değer “evrenselcilik”(f=14) değeridir. Bu değer kapsamında “duyarlılık, anlayış, hoşgörü, eşitlik/adalet, sevgi, saygı” gibi alt değerler yer almaktadır. Romanda kullanım sıklığı bakımından ikinci sırada bulunan değer ise “iyilikseverlik” (f=12) değeridir. “Güvenlik” (f=1), “özyönelim” (f=1) ve “uyma” (f=1) değerleri kullanım sıklığı sıralamasında en sonda kalan üç değerdir. Romanda kullanım sıklığı en fazla olan “evrenselcilik” (f=14) değeriyle ilgili örneklerle aşağıda yer verilmiştir.

“...Akıllı olan öfkesini yenmeyi bilendir. Kaba güç, insanın kendini kandırmasıdır...” (GBKM, s. 27)

“...Anlamıyordu annesi. Ulaş köyünü seviyordu, arkadaşlarını seviyordu...” (GBKM, s. 67)

“...Üç Yeşilhisarlı gencin çocuk yüreklerinde filizlenen arkadaşlıkları, büyüyen sevgileri, kin ve nefreti yenmişti...” (GBKM, s. 146)

3.4. Ankaralı romanına ilişkin bulgular

Yazarın son romanı olan *Ankaralı*’nın evrensel değerler kapsamında incelenmesi sonucu toplam 55 ileti saptanmıştır. Değerlerin kullanım sıklığına ilişkin bulgular Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6.

Ankaralı Romanındaki Evrensel Değerlere İlişkin Sıklık Bilgileri

Değerler	f	Değerler	f
İyilikseverlik	12	Hazcılık	4
Geleneksellik	10	Güç	2
Başarı	9	Güvenlik	1
Evrenselcilik	9	Özyönelim	1
Uyma	7	Uyarılım	0

Ankaralı romanında kullanım sıklığı en yüksek olan değer “iyilikseverlik” (f=12) değeridir. “Yardımseverlik, paylaşım, dayanışma, doğruluk, dürüstlük” gibi alt değerleri kapsayan “iyilikseverlik” değeri, *Patenli Kız* romanında olduğu gibi bu kitapta da en sık kullanılan değerdir. Bu değeri “geleneksellik” (f=10), “başarı” (f=9) ve “evrenselcilik” (f=9) takip etmektedir. Romanda kullanım sıklığı en düşük olan değerler “güvenlik” (f=1) ve “özyönelim”(f=1) değerleri iken; “yeniliklere açık olmak, devingenlik, değişkenlik” alt değerlerini içeren “uyarılım” (f=0) değerine yönelik herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Kullanım sıklığı en fazla olan “iyilikseverlik” değerine ilişkin örnekler aşağıdadır.

“...Ana yüreği her atışında çocuklarını, torunlarını, gelinlerini, dünürlerini, hatta marabalarını bile toplar, kendine çeker, sarıp sarmalar...” (A, s. 44)

“...Hastalara şifa, dertlilere deva verecek. Fatma bundan böyle önce vatana millete, sonra da bize hizmet edecek...” (A, s. 138)

“...Allah sizden razı olsun! Beş yaşında bir çocuğun hayatını kurtaracaksınız...” (A, s. 178)

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Romanlarda Schwartz’ın değerler sınıflandırmasında yer alan “başarı, evrenselcilik, geleneksellik, güç, güvenlik, hazcılık, iyilikseverlik, özyönelim, uyarılım, uyma” değerlerinin hepsinin yansıtıldığı görülmüştür. Romanlarda söz konusu değerlere ne sıklıkla yer verildiği ve bu değerlerle ilgili nasıl bir içerik sunulduğunu ortaya koyma amacını taşıyan bu çalışmada değerlere ilişkin toplam 280 iletiye ulaşılmıştır. Bunun 115’i *Patenli Kız*, 56’sı *Ballı Çörek Kafeteryası*, 55’i *Ankaralı* ve 54’ü *Güzelve’de Bir Kaçak – Memo* romanında yer almaktadır. Romanlarda evrensel değerlerin kullanım sıklıkları ise şöyledir: “iyilikseverlik” (f=60), “başarı” (f=47), “evrenselcilik” (f=45), “geleneksellik” (f=31), “hazcılık” (f=23), “uyarılım” (f=18), “güç” (f=18), “özyönelim” (f=14), “uyma” (f=14) ve “güvenlik” (f=10). Görüldüğü üzere romanlarda kullanım sıklığı en yüksek olan evrensel değer “iyilikseverlik”, en düşük olansa “güvenlik” değeridir. Yazarın romanlarında işlenen “iyilikseverlik” değeri kapsamında “yardımlaşma, dayanışma, paylaşma, doğruluk, dürüstlük” gibi alt değerlere de yer verilerek “iyilikseverlik” daha geniş bir boyutta ele alınmıştır.

Çocuk edebiyat yapıtlarındaki evrensel değerleri Schwartz’ın sınıflandırmasındaki 10 değer açısından ele alan Biros’un (2019) çalışmasında, 17 yabancı çocuk kitabında “özyönelim” (f=211), “güç” (f=108), “iyilikseverlik” (f=102), “güvenlik” (f=94), “uyum” (f=83), “hazcılık” (f=66), “başarı” (f=55), “uyarılım” (f=55), “geleneksellik” (f=50), “evrenselcilik” (f=45) olmak üzere toplam 869 ileti tespit edilmiştir. Kalfa’nın (2020) tezinde, Ümit Kaftancıoğlu’nun 10 çocuk edebiyatı yapıtı Schwartz’ın değer sınıflandırmasına göre incelenmiş ve toplamda 210 iletiye yer verildiği görülmüştür. Kullanım sıklığı açısından Kaftancıoğlu’nun kitaplarındaki değerlerin sıralanışı şu şekildedir: “iyilikseverlik” (f=55), “başarı” (f=35), “güvenlik” (f=23), “uyma” (f=18), “güç” (f=17), “uyarılım” (f=16), “evrenselcilik” (f=16), “hazcılık” (f=15), “özyönelim” (f=11) ve “geleneksellik” (f=4). Yukarıda da belirtildiği gibi bu çalışmanın sonucu olarak Cemali’nin romanlarında en sık “iyilikseverlik” (f=60), en az ise “güvenlik” (f=10) değerine ilişkin bulguya ulaşılmıştır. “İyilikseverlik” değerini 47 iletiyle “başarı”, 45 iletiyle “evrenselcilik” değerleri izlemiştir. Çeviri çocuk edebiyatı kitaplarında en sık işlenen değer “özyönelim” iken Türk çocuk edebiyatı yapıtlarında “iyilikseverlik” olmuştur. Almanya, Fransa, İtalya, Avusturya, İngiltere, İspanya, İsveç, Finlandiya, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, Küba, Arjantin, Yunanistan, İran, Çin, Uruguay ve Avustralya ülkelerine ait kitaplarda “özyönelim” değerinin ilk sırada yer alması, büyük çoğunluğu Batı ülkesi olan bu yerlerdeki insanların “bireysellik, kişisel gelişim, özodaklılık, yaratıcılık, özgünlük, özgürlük” gibi değerlere öncelik verdiği ve toplumsal olanı daha geride bıraktığı şeklinde yorumlanabilir. Türk çocuk edebiyatı yapıtlarında ise en sık işlenen değer “iyilikseverlik” olması toplumumuzun kültür anlayışı, etik ve ahlakî değerleri, manevî unsurları, kısacası Türk toplum ve kültür yapısının kitaplara yansıdığını gösterebilir. Türk toplumunun karakteri gereği “toplumsal” olanı, “bireysel” olandan genellikle daha fazla öncelediği söylemek mümkündür. Bu nedenle Türk çocuk edebiyatı kitaplarında “iyilikseverlik, yardımlaşma, paylaşım, dayanışma, sevgi, bağışlayıcılık, doğruluk” gibi toplumsal değerlere ilişkin bulgularla daha sık karşılaşmıştır.

Çocuk edebiyatı yapıtlarındaki ulusal ve evrensel değerleri saptamaya ilişkin yapılmış çalışmaların sonuçlarına bakıldığında da kitapların değerler açısından fazlaca çeşitli ve zengin olduğu dikkati çekmektedir. Sincaroğlu Büküm’ün (2022) tezinde, ödüllü 11 çocuk edebiyatı yapıtında “yardımseverlik, sevgi, temizlik, cesaret, şefkat, çalışkanlık, konukseverlik, dostluk, nezaket, gelenekçilik, güven, adalet, dürüstlük sorumluluk, dayanışma, saygı, cömertlik, fedakârlık, tutumluluk, sabır” değerlerine ilişkin bulgular elde edilmiştir. İpek’in (2017) çalışmasında, ülkemizde çok satan yerli ve yabancı 10 çocuk edebiyatı kitabında evrensel değer olarak “barış, özgürlük, adalet, sevgi, saygı, güven, sorumluluk, mutluluk, dostluk, yardımlaşma, azimlilik, cesaret, çalışkanlık, hoşgörü, dürüstlük, işbirliği” değerlerinin işlendiği görülmüştür. Otmar’ın (2017) tezinde Yalvaç Ural’ın kitaplarında “adalet ve eşitlik, aile birliği,

çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, emek, hoşgörü, sevgi, saygı, alçakgönüllülük, eğitim, sorumluluk, özlem, umut, yardımseverlik, özgürlük” evrensel değerlerinin yer aldığı belirlenmiştir. Eryeşil’in (2015) tezinde Dağlarca’nın 22 şiir kitabında “sevgi, saygı, çalışkanlık, arkadaşlık, yardımseverlik, eğitim, sorumluluk” değerlerine ilişkin iletilerin olduğu saptanmıştır. Arısoy’un (2014) çalışması ise Ayla Çınaroğlu’nun romanlarında “aile, dayanışma, çalışkanlık, arkadaşlık, sorumluluk, eğitim, dürüstlük, duyarlılık, cesaret, alçakgönüllülük, emek, sevgi, saygı, yardımseverlik, özlem, umut, özgürlük” değerlerine yer verildiği tespit edilmiştir. Görüldüğü gibi bu çalışma da dâhil olmak üzere adı geçen tezlerde farklı türlerdeki çocuk edebiyatı yapıtları içerdiği değerler bakımından çözümlenmiş; yapıtlarında çok çeşitli değerlerin işlendiği ve bunlarla ilgili zengin iletilerin sunulduğu ortaya konmuştur.

Roman, öykü, şiir, tiyatro türü ne olursa olsun çocuk edebiyatı ürünleri ele aldığı konu/tema ve iletiler, geliştirdiği kahramanlar, olay örgüsü ve çatışma türleri, dil ve anlatım biçimleri, görsel metinler ve benzeri temel öğeler bakımından seslendiği yaş grubunda duyarlılık kazandırmayı; onların gelişim dönemlerini ve süreçlerini desteklemeyi amaç edinmelidir.

Sonuç olarak bu çalışmada, Schwartz’ın değerler sınıflandırması ölçütü olarak alınmış; Cemali’nin romanlarında bu sınıflandırmada yer alan değerlerin ne sıklıkla ve nasıl işlendiği çözümlenmiştir. Çözümleme sonucunda romanlarda, Schwartz’ın belirlediği 10 evrensel değer tamamlanmış; ilişkili özgün örnekler içerdiği saptanmıştır. “İyilikseverlik” başta olmak üzere “başarı” ve “evrenselcilik” değerlerine yönelik iletilere daha çok yer verildiği görülmüştür. Nicelik bakımından en az işlenen değerler ise “güç” ve “uyuma”dır. Bu bağlamda Cemali’nin romanlarının evrensel değerler açısından zengin ileti ve örnekler sunduğu; bu değerler aracılığıyla çocukların değerler eğitimi sürecine katkı sağlayabileceği söylenebilir. Ayrıca roman karakterleriyle özdeşim kuran çocuk okurun, daha çok bu karakterler aracılığıyla yansıtılan değerleri içselleştirebileceğini söylemek de mümkündür.

Kaynakça/Reference

- Abacı, E. (2018). *Behiç Ak'ın çocuk kitaplarının değerler eğitimi açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Akıncı, B. (2019). *Değerler eğitimi açısından Aytil Akal'ın çocuk romanlarının incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Arısoy, E. (2014). *Ayla Çınaroğlu'nun çocuk romanlarında dilin kullanımı ve evrensel değerler* [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Arslan, Ö. M. (2024). *Sevim Ak'ın öykülerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Artuğ, M. (2023). *Okuma eğitimi açısından Gülten Dayıoğlu'nun çocuk öykülerinde değerler eğitimi ve söz varlığı* [Yüksek lisans tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Ay, H. (2021). *Kral Şakir çizgi filminin değerler eğitimi açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 121-144.
- Aydın, M. Z. & Gürlü, Ş. A. (2018). *Okulda değerler eğitimi yöntemler, etkinlikler, kaynaklar*. Nobel Yayınları.
- Aydın, A. Z. (2020). *Ortaokul İngilizce ders kitaplarında evrensel değerlerin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Beill, B. (2003). *İyi çocuk, zor çocuk*. Arkadaş Yayınevi.
- Biros, Y. (2019). *Çeviri çocuk kitaplarındaki değerler üzerine bir araştırma* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Cemali, Z. (2012). *Güzelce'de bir kaçak – Memo*. Günışığı Kitaplığı.
- Cemali, Z. (2012). *Patenli kız*. Günışığı Kitaplığı.
- Cemali, Z. (2013). *Ankaralı*. Günışığı Kitaplığı.
- Cemali, Z. (2013). *Ballı çörek kafeteryası*. Günışığı Kitaplığı.
- Corbetta, P. (2003). *Social research: theory, methods and technique*. London: Sage.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri – beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (Çev. M. Bütün & S. B. Demir). Siyasal.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Pegem Akademi.
- Doğan, İ. (2004). *Toplum ve eğitim sorunları üzerine felsefi ve sosyolojik tahliller*. Pegem Akademi.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Eryeşil, O. (2015). *Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın çocuk şiirlerinde evrensel değerler* [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Geray, H. (2004). *Toplumsal araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlere giriş – iletişim alanından örneklerle*. Ütopya.
- Güney, S. (2021). *Eğitim filmlerinde yer alan değerlerin evrensel değerler çerçevesinde incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- İpek, D. (2017). *Çok satılan yazınsal çocuk kitaplarında evrensel değerler üzerine bir inceleme* [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

- Kağıtçıbaşı, Ç. & Kuşdil, M. E. (2000). Türk öğretmenlerinin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Kalfa, B. (2020). *Çocuk edebiyatında değer eğitimi: Ümit Kaftancıoğlu örneği* [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kavaklı, T. (2019). *Mavisel Yener'in masal kitaplarının değer eğitimi açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kaymak, N. (2020). *Yerli ve yabancı çizgi filmlerin evrensel değerler bakımından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kibar Furtun, M. H. (2019). *Miyase Serbarut'un çocuk öykülerinin değerler eğitimi bağlamında incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Köseoğlu, M. (2022). *Maysa ve Bulut çizgi filminin UNESCO yaşayan evrensel değerler bağlamında incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kumbasar, E. (2011). *Muzaffer İzgü'nün romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Oğuzkan, F. A. (1993). *Eğitim terimleri sözlüğü*. Emel Matbaacılık.
- Oran, G. (2015). *Yalvaç Ural'ın çocuk kitaplarında değer eğitimi ve bu eserlerin Türkçe öğretimine katkısı* [Yüksek lisans tezi, Uşak Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Otmar, Ö. (2017). *Yalvaç Ural'ın çocuk edebiyatı yapıtlarının evrensel değerler açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Öziçel, T. (2022). *Mavisel Yener'in hikâyelerinin değerler eğitimi bağlamında incelenmesi ve ortaokul Türkçe ders kitapları için metin önerileri* [Yüksek lisans tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Özübal, E. (2024). *Sevda Müjgan Yüksel'in çocuk edebiyatı ürünlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Sever, S. (2012). *Çocuk ve edebiyat*. Tudem Yayınları.
- Sincaroğlu Büküm, D. (2022). *Hans Christian Andersen ödüllü yazarların hikâye edici metinlerinde evrensel değerler* [Yüksek lisans tezi, Siirt Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Şakiroğlu, Y. (2022). *Türk çocuk ve gençlik edebiyatındaki fantastik eserlerin değerler eğitimi bağlamında incelenmesi* [Doktora tezi, İnönü Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Tokcan, F. (2017). *Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın çocuk şiirlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Türk Dil Kurumu. (2019). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitime genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19, 499-522.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, K. (2006). *İlköğretim okulu yönetici ve öğretmenlerine göre kamu ilköğretim okullarında bireysel ve örgütsel değerler ve okul yöneticilerinin okullarını bu değerlere göre yönetme durumları* [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

EXTENDED ABSTRACT

1.INTRODUCTION

Establishing social cohesion is challenging if the individuals that make up a society do not internalize universal values, fail to reflect these values in their behavior and environment, and, in short, do not receive value education. For children to develop the ability to empathize, they must perceive experiences through their emotions and internalize these feelings. In this context literary works of children's literature are one of the most important tools in introducing children to both the characteristics of their native language and culture, as well as national and universal values, and in developing them in terms of value education. Therefore, the aim of this study is to determine how frequently and in what ways the values identified by Schwartz are included in the literary works of Zeynep Cemali, a prominent figure in children's literature whose books are well-received by the target audience based on the number of editions, and to examine these works within the framework of value education.

2.METHOD

This research, which aims to examine Zeynep Cemali's novels in the context of universal values, carries the characteristics of non-interactive analytical qualitative study. In this regard, the data in the research was obtained through the document analysis method. Document analysis involves the analysis of written materials containing information related to the phenomenon or phenomena targeted for investigation, and includes the analysis of documents produced by the society as social research data. Document analysis, which is among the qualitative research methods, requires the analysis of written documents and the evaluation in relation to one another, and it can be used as a standalone data collection tool. In the study, four of Zeynep Cemali's novels were examined in terms of their relationship with the values identified by Schwartz. The data in this research, which analyzed Zeynep Cemali's novels within the context of Schwartz's value classification, was collected through document analysis. Content analysis technique was used for all findings reflecting universal values in the novels examined in the research. To ensure data reliability in the study, the author's novels were re-coded at a different time by the primary researcher, and the data was cross-checked. Additionally, to enhance the reliability and objectivity of the study, the novels were also examined simultaneously by a second researcher, who is an expert in the field of Turkish education and experienced in content analysis. The data was then compared, and the percentage of agreement between the two researchers was calculated. In this coding process, which demonstrates internal consistency, a consensus rate of 88.3% was reached. With this rate, it was observed that the data obtained in the study has sufficient reliability.

3.FINDINGS AND RESULTS

It has been observed that all of the values in Schwartz's value classification—"achievement, universalism, tradition, power, security, hedonism, benevolence, self-direction, stimulation, conformity"—are reflected in the novels. This study, which aims to reveal the frequency with which these values are mentioned in the novels and what kind of content is presented related to these values, identified a total of 280 value-related messages. Of these, 115 are in *Patenli Kız*, 56 in *Ballı Çörek Kafeteryası*, 55 in *Ankaralı*, and 54 in *Güzelce'de Bir Kaçak – Memo*. The frequency of the use of universal values in the novels is as follows: "benevolence" (f=60), "achievement" (f=47), "universalism" (f=45), "tradition" (f=31), "hedonism" (f=23), "stimulation" (f=18), "power" (f=18), "self-direction" (f=14), "conformity" (f=14), and "security" (f=10). As seen, the most frequently used universal value in the novels is "benevolence," while the least frequently used is "security." The value of "benevolence" in the author's novels is addressed in a broader context by also incorporating sub-values such as "helpfulness, solidarity, sharing, honesty, and integrity."

In conclusion, this study utilized value classification as a criterion and analyzed the frequency and manner in which these values are depicted in Cemali's novels. The analysis revealed that the novels

contain unique examples of all ten universal values identified by Schwartz. It has been observed that messages regarding the values of "achievement" and "universalism", and especially "benevolence", are given more space. In terms of quantity, the least represented values were "power" and "conformity." In this context, it can be said that Cemali's novels offer a rich array of messages and examples concerning universal values and that they could contribute to the value education process of children. Furthermore, it is possible to suggest that child readers, who identify with the characters in the novels, can internalize the values reflected through these characters.

ARAŞTIRMANIN ETİK İZNİ

Bu araştırma kaynak taraması olarak gerçekleştirildiği için etik izin alınması zorunlu değildir. “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ÇATIŞMA BEYANI

Yazar, bu çalışmanın oluşturulması sırasında herhangi bir kişisel veya finansal çıkar çatışmasına sahip olmadığını beyan etmektedir.